

УДК 342.571

Руслана Ляшенко,

канд. юрид. наук, доцент,

завідувач кафедри правознавства

Житомирського державного агроекологічного університету

СОЛІДАРИЗМ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу ідеології солідаризму та перспектив застосування його концептів як стратегії виходу з кризи й подальшого розвитку України як правової та соборної держави. Ідейні засади солідаризму формують ідеологію, що полягає у якнайширшому залученні громадян до розподілу влади, врахуванні суспільної думки як запоруці реалізації принципів справедливості та доцільності в умовах проведення правової реформи.

Ключові слова: солідаризм, солідарність, суспільний інтерес, державотворення, правотворення.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інтеграції сучасного суспільства важливою є проблема погодження та солідаризації інтересів, цінностей і потенціалів учасників суспільних відносин. За таких умов теорія солідаризму, для якої це питання є основоположним, набуває актуальності та стає затребуваною. Теорія солідаризму, заснована на уявленнях про загальну соціальну суб'єктність, стає ідеологією самоорганізації та саморозвитку амбітного суспільства. Тому погодження та солідаризація інтересів і цінностей усіх учасників суспільних відносин є ключовим у питаннях державотворення та правотворення на сучасному етапі. Зокрема, це спричинено тим, що в умовах руйнації усталених політичних та духовних цінностей спостерігається невизначеність подальшого шляху розвитку суспільства. Тому важливо розуміти негативний вплив ідей «колективізму» чи «індивідуалізму». На відміну від них, солідаризм не нав'язує особистості неприйнятної для неї та не зобов'язує жертвувати індивідуальними інтересами для «загального блага». Технологічний розвиток людства, його глобальна інформатизація та трансформація зумовлюють необхідність перегляду сформованих раніше засад суспільного устрою. Перспективним напрямом подальших процесів державотворення і правотворення є формування системи цінностей, які б забезпечували гармонію особистих та суспільних інтересів. Зазначене свідчить про актуальність дослідження ідей солідаризму, спрямованих на поєднання індивідуальної свободи особистості із суспільною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ідеології солідаризму є актуальною проблемою на сучасному етапі з огляду на соціальні протиріччя та антагонізм. У різні історичні періоди до даного питан-

ня звертались О. Конт, П. Леру, Л. Буржуа, Е. Дюркгейм, Ш. Жід, Г. Гінс, Л. Дюгі. Нині сутність ідеології солідаризму в економічній, соціальній, політичній, правовій площині досліджують В.-Ю. Данилів, П. Гай-Нижник, О. Шморгун, Е. Сікора, А. Окара, Т. Метельова, М. Плешко, О. Шевченко та ін. Разом із тим концептуальні засади втілення ідеології солідаризму в сучасних реаліях недостатньо вивчені.

Метою цієї статті є з'ясування сутності та змісту ідеології солідаризму, визначення перспектив його реалізації в сучасних умовах політико-правової нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Термін «солідаризм» походить від французького *solidarisme* (від фр. *Solidaire*) і означає «діючий заодно», «спільність інтересів», «одностайність». Солідаризм є соціально-політичною концепцією, що, на протипагу тези про класову боротьбу як рушійну силу суспільного розвитку, проголошує первинним та визначальним фактором життя будь-якого суспільства солідарність його членів. Солідаризм є своєрідною стратегією мобілізації соціуму в період серйозних криз або загроз, яка різко підвищує мобілізаційні можливості соціуму та його ефективність за рахунок синергетичного ефекту, що виникає у разі усвідомлення різними соціальними групами спільності інтересів і здійснення ними погоджених дій [1, с. 5-6].

Термін «солідаризм» ототожнюють із солідарністю, але у науці це питання є дискусійним. Солідарність – соціальний стан, завжди притаманний людству протягом усієї його історії, а солідаризм – це ідеологія, філософське вчення, управлінська практика, заснована на ідеї загального блага, солідарності, узгодженні інтересів і цінностей.

Солідаризм бере початок із позитивістської концепції О. Конта, котрий був послідовником одного з перших солідаристів – П. Леру, хоча сама ідея солідарності може бути датована ще часами Античності. Теорія солідарності як явище системне має декілька вимірів, зокрема політичний (П. Леру), правовий (Л. Дюгі), моральний (Е. Дюркгейм) та економічний (Ш. Жид). Загалом протягом XIX–XX ст. дослідження феномену солідаризму структурувались не лише у межах академічних напрямів, але і національно-географічних – сформувались три вектори солідаризму – французький (кінець XIX ст.), німецький (початок XX ст.) та похідний від них російський (30-ті рр. XX ст.) [2, с. 281, 284].

Л. Дюгі у своїх працях «Держава, об'єктивне право і позитивний закон» (1901), «Суспільство, особистість і держава» (1908), «Трактат про конституційне право» (1911) наголошував, що саме соціальна солідарність є основою розвитку суспільства, права та держави. На його думку, держава є похідною від права, і, відповідно, право може існувати без державності. Оскільки людина може існувати лише в суспільстві, то й суспільство існує завдяки солідарності. Пояснюючи причини формування права, учений зазначав, що воно базується не на наказах чи волі держави, а на соціальній солідарності, що пов'язує людей між собою. Лише доктрина солідаризму в змозі вирішити проблему обмеження держави за допомогою права. Усі правителі повинні діяти, керуючись найвищими принципами права на основі солідарності. Необхідно визнавати, що право має наддержавний характер. Праворозуміння визнає, що норми права є настільки ж обов'язковими для носіїв державної влади, як і для підлеглих громадян. Метою державної влади є реалізація права, а право зобов'язує діяти її таким чином, щоб забезпечити його панування у суспільстві. Обов'язок влади полягає в тому, щоб не забороняти соціальну солідарність, а, навпаки, сприяти її реалізації. Сприяти реалізації соціальної солідарності означає сприяти розвитку правової культури, працювати на прогрес цивілізації і разом із тим реалізувати право, оскільки саме право народжується із солідарності [3, с. 24].

Л. Дюгі розрізняв законодавчу, юрисдикційну та адміністративну функції держави. Він зазначав, що шляхом законодавчої функції держава формує об'єктивне право, створюючи закон, який є обов'язковим для правителів і для підданих. Шляхом реалізації юрисдикційної функції держава встановлює покарання стосовно порушень суб'єктивного права чи відновлює порушене право. Реалі-

зуючи адміністративну функцію, держава в межах об'єктивного права створює юридичні правоположення. Таким чином, ідеологія солідаризму Л. Дюгі була спрямована на нейтралізацію пануючої ролі держави як інструмента правлячої еліти. Він був прихильником максимальної свободи індивіда від держави та намагався створити таку теорію держави, яка б не вимагала від особи жертвувати своїми інтересами на благо суспільства, а базувалася б на вільному служінні та взаємодоповненні свободи та відповідальності [3, с. 25–26].

На думку Г.К. Гінса, ідеологія солідаризму повинна базуватися на регулятивному впливі права на суспільство. Його концепція будується на чотирьох основних положеннях: 1) поведінка людей має відповідати его-альтруїстичному напрямку та виражатися у вчинках, компромісах, узгодженнях для спільного блага. Вигода загального є користю окремої особи, якщо вона готова поступитися власними інтересами для досягнення головної мети; 2) солідаризм не нав'язує особистості тих цілей, які їй чужі. Ця ідея є основою громадського порядку, вона втілюється у принципах, які забезпечують об'єднання і спільний захист солідарних інтересів, а також узгодження інтересів протилежних груп в умовах, коли особистість підпорядковується громадському союзу та може захистити свої права від посягань держави, а у державі знаходить захист від деспотичної ідеології громадської організації; 3) як альтернативу приватному і публічному праву К. Гінс пропонує погоджувальне або «регулятивне» право, яке спрямоване на узгодження дій та інтересів і не лише визначає межі свободи, як це прийнято в приватному праві, але й підпорядковує приватні інтереси загальним, покладаючи на окремих осіб позитивні обов'язки; 4) ідеологія солідаризму базується на «солідаризованому» господарстві, яке урегульовується «регулятивним правом», досягається не шляхом підпорядкування єдиному примусовому плану, а шляхом узгодження інтересів між учасниками господарства. Узгодження це досягається за участі й підтримки держави. Отже, система солідаризму, на думку Г.К. Гінса, має бути пронизана особливою етичною свідомістю, відповідно до якої весь державний і громадський лад базується на ідеї солідарності [4, с. 93–95].

Ідеологія солідаризму відповідає соціальній мобільності індивідів, їх самоорганізації та дозволяє створити модель синергетичного співіснування та взаємодії індивідів, класів, корпорацій [5, с. 38]. А.М. Окара визнає такі моделі солідаризму: загальногромадянський (реалізується через національну іден-

тичність, культурні цінності); етнічний, мовний, расовий; регіональний, локальний; громадський (солідаризація та узгодження приватних інтересів); трудовий, професійний (реалізується шляхом створення профспілок, організацій, які можуть відстоювати й захищати професійні та трудові інтереси); класовий (реалізується шляхом створення партій, рухів, прихильників певної політичної програми); кастовий, становий (виражається в ієрархічній побудові суспільства, наявності різних норм, які регулюють поведінку різних станів); історичний (базується на т. зв. політиці пам'яті про спільне минуле); цивілізаційний (передбачає об'єднання зусиль на міжнародній арені, створення союзів та надання допомоги); екзистенціальний (реалізується у духовних практиках і культурній сфері) [5, с. 33-34]. Питання вибору моделі солідаризму залежить від волі громадянського суспільства.

На сучасному етапі солідаризм має великий арсенал інтегративних та когнітивних механізмів соціально-економічного, політичного й ціннісного характеру. Солідаризм може стати ефективною ідеологією інноваційної модернізації сучасного суспільства та вирішити питання соціальної справедливості, суспільної довіри, толерантності, формування нової державної ідеології тощо. Солідаризм є основою порядку, що втілюється на таких засадах, які забезпечують об'єднання та спільний захист солідарних інтересів кожної громадської спільноти. Солідаризм передбачає узгодження інтересів полярних груп на таких умовах, щоб права особистості, яка приймає умови групи, були захищені від будь-яких посягань у тому числі й від держави. Отже, солідаризм та його сучасні моделі можуть розглядатися як перспективні концепції, що відповідають вимогам та викликам нової сучасної епохи, а держава має стати суб'єктом соціального розвитку, приймаючи відповідні нормативно-правові акти. Слід визнати, що солідаризм може стати ідеологією за умови, що його буде втілювати держава. Разом із тим народ є певною мірою самодостатнім, тому ігнорувати його наміри та інтереси не можна.

Проте в сучасних умовах зарано говорити про загальну солідарність українського суспільства. Оскільки воно розколоте за соціально-економічними, мовними, культурними та іншими ознаками. Не може бути загальної солідарності між багатими та бідними, сильними та слабкими, варварами та цивілізованими людьми. І поки існує нерівність, загальна солідарність недосяжна. Втім, добровільна солідарність може формуватися на засадах рівності. Це досягається не лише

проведенням соціальних реформ, а цьому має передувати консенсус – як найбільш демократичний засіб реалізації гуманістичної функції держави. При цьому важливо досягти балансу інтересів держави, суспільства та недержавних структурних утворень.

Ідейні засади солідаризму формують ідеологію, що полягає у якнайширшому залученні громадян до розподілу влади, формуванні за їхньою участю владних органів як запоруки реалізації принципів справедливості та доцільності. Ідеологія солідаризму може стати фактором консолідуючого суспільства, одним із механізмів інноваційної модернізації, засобом реалізації суспільного діалогу та соціального партнерства між владою і суспільством, забезпечити умови розвитку для місцевого самоврядування. Солідаризм є більш високою формою громадянського суспільства. Ідея солідаризму втілюється у залученні громадян до формування проектів політичних програм, створенні петицій, участі в громадському обговоренні проектів нормативно-правових актів тощо.

Варто погодитися з Т.О. Метельовою, що солідарність «по-українськи» – це не механічна солідарність поєднаних автократичною чи тоталітарною владою «гвинтиків», однак і не солідарність-взаємодопомога, як її тлумачить західноєвропейська думка. Це органічна й свідомо вибрана солідарність як принцип взаємин у суспільстві, що потребує єднання на ґрунті спільних цінностей та ідей [6, с. 215]. Український солідаризм є концентрованим вираженням української національної ідеї на сучасному етапі розвитку людської цивілізації, а професіоналізм, моральність, відповідальність суб'єктів владних повноважень – найважливішим елементом публічної влади [7, с. 47].

Солідаризм є соціально-політичною концепцією, що проголошує первинним і визначальним фактором життя будь-якого суспільства солідарність його членів. До того ж він є своєрідною стратегією мобілізації соціуму в період глибоких криз або загроз і різко підвищує мобілізаційні можливості соціуму та його ефективність за рахунок синергетичного ефекту, який виникає під час усвідомлення різними соціальними групами спільності інтересів і здійснення ними погоджених дій [8, с. 436]. Збереження державності в Україні та її виходу з глибокої політичної, економічної і соціальної кризи можливе шляхом реалізації ідеї солідаризму як однієї з важливих ідеологічних концепцій.

Сьогодні солідаризм розглядають як стратегію виходу України з кризи; засіб розвитку правової, незалежної, соборної держави; сучасну парадигму розвитку

суспільних відносин в Україні на державному і місцевому рівнях. Реалізація даних ідеологічних концептів потребує: планового розвитку професіоналізму посадових та службових осіб органів публічної влади в системі післядипломної освіти; дотримання етики державного службовця і суворе покарання за її порушення; розвитку відповідальності суб'єктів усіх органів публічної влади за прийняті ними рішення; чіткого визначення української національної ідеї, зрозумілої й усвідомленої кожним громадянином України; визнання соціальної справедливості нормативним принципом у державному управлінні на всіх його рівнях, у тому числі на рівні місцевого самоврядування; кількісного зменшення політичної й управлінської еліти та «збільшення навантаження» на них; конкурентного і прозорого відбору на державну службу осіб, спроможних відстоювати і захищати інтереси українського народу; визнання принципу «кожне зловживання є незаконним». Критерієм ефективності сучасної правової політики як нової парадигми розвитку є підвищення рівня відповідальності держави, особи та недержавних структур, проведення реальних реформ, що призведе до зміни соціально-економічних факторів розвитку, безпеки держави, підвищення рівня правової культури у суспільстві.

Висновки

Таким чином, солідарність у сучасному суспільстві може ґрунтуватися не лише на реальній соціально-політичній суб'єктності громадянина та визнанні й неспорядності її публічною владою, а й на формуванні партнерських відносин між владою та громадянським суспільством. В умовах нестабільності

Стаття посвячена аналізу ідеології солідаризма та перспектив застосування її концептів як стратегії виходу з кризи та подальшого розвитку України як правового та соборного державства. Ідейні основи солідаризма формують ідеологію, яка включає в широкому привертанні громадян до розподілу влади, урахування громадської думки як запоруки реалізації принципів справедливості та цілесобразності в умовах проведення правової реформи.

Ключевые слова: солідаризм, солідарність, громадський інтерес, формування держави, правотворчість.

The article is devoted to the analysis of the ideology of solidarism and the prospects for the use of its concepts as a strategy for emerging from the crisis and for the further development of Ukraine as a legal and cathedral state. The ideological foundations of solidarism form ideology, which consists in broad engagement of citizens in the distribution of power, the consideration of public opinion as a pledge of realization of the principles of justice and expediency in the context of legal reform.

Key words: solidarism, solidarity, public interest, state formation, lawmaking.

та зростання зовнішніх загроз пролонгація сучасного стану суспільної свідомості, що базується на протиставленні та взаємній боротьбі, призведе до негативних наслідків.

Список використаних джерел:

1. Гай-Нижник П.П. Солідаризм як соціально-політична концепція: нарис історії розвитку в Європі та Україні. *Гілея*. 2011. № 44 (2). С. 5–24.
2. Глушко Т. Економічна теорія нації у контексті глобалізаційних процесів (соціально-філософський аналіз) : дисертація на здобуття наукового ступеня док. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Київ, 2016. 393 с.
3. Николаенко Н. Государство в теории юридического солидаризма Л. Дюги. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. Junie. С. 22-26.
4. Алексеев Д.Ю. Г.К. Гинс – основоположник российского солидаризма. *Вестник ТГЭУ*. 2009. № 2. С. 90-98.
5. Окара А.Н. Социальная солидарность как основа нового «миростроительного» проекта. *Идеология и философия солидаризма* : материалы научного семинара. Вып. № 9. Москва: Научный эксперт, 2010. С. 7-41.
6. Метельова Т.О. Ідеологія солідаризму: реанімація пройденого чи спроба «імплементатії» європейських цінностей в український ґрунт? URL: <http://elibrary.ivinas.gov.ua/2360/>
7. Шевченко О.С. Розвиток державності в концепції солідаризму у поглядах європейських мислителів та в політико-правовій думці України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 6(1). С. 44-48.
8. Шевченко О.С. Суспільна солідарність задля подолання корупції. *Міжнародна науково-практична конференція «Реалізація державної антикорупційної політики у міжнародному вимірі»* (м. Київ, 7 грудня 2018 р.). Київ: НАВС. С. 435-437.